

**Стилістичні потенції пропріальної лексики в текстах інтимної
лірики Ліни Костенко**

У статті здійснено аналіз семантико-стилістичних функцій пропріативів у поетичному доробку Ліни Костенко, враховуючи найновішу систематизацію онімної лексики на основі денотатно-характеристичних ознак. Визначено необхідність розширити класифікацію функцій онімів у художньому тексті.

Ключові слова: онім, семантико-стилістичні функції, пропріальна лексика.

Анотація. В статті произведено анализ онимной лексики исследуемого произведения, сгруппировано оним по определенным ономастическим полям, секторам и подсекторам, засвидетельствовано продуктивность использования проприативов различных классов, предложено выделить отдельные группы онимов.

Ключевые слова: оним, ономастический простор, текст, мифонимы.

Resume: *The thesis analyzed the proper names of the novel. It is grouped according their onomastic spheres, declared the productivity of usage of onims of different classes and proposed certain groups of onims.*

Key words: *onim, onim space, text, mythonims.*

Сучасна лінгвістика тяжіє до антропоцентричного підходу при вивченні мовних явищ, а тому науковий пошук обертається навколо функціонально-прагматичних, функціонально-когнітивних та функціонально-комунікативних характеристик. Учені прагнуть осмислити зв'язок свідомості людини, світосприйняття з особливостями її мови, з'ясувати механізми відбору особистістю окремих лексем у певних фразових оточеннях.

Розвиток української поетичної мови відбувався на тлі важливих культурних процесів світового мистецтва й літератури. Контекст ХХ століття ознаменувався виникненням нового типу творця з

притаманним йому новим художнім осмисленням дійсності, що призвело до виникнення модерністських ідей. Тому, не випадковим є поява цілої низки талановитих поетів, зокрема шістдесятників, які шукали нових ідей, шляхів розвитку літератури в унісон із тогочасною європейською культурою, нових образів-символів та цікавих лексичних новацій.

Слово передає найтонші емоційні враження, воно наділене тісним зв'язком із віртуальним буттям, ключ до якого має лише уява людини й уміння поета вербально передати образ. Така властивість поетичної мови породжує феномен коду художньої мови з притаманними їй конотаціями. Художня мова є складною надсистемою тонких механізмів лексичної сполучуваності, які властиві ідіостилю творця з його концептуальною та мовною картинами світу, а отже, й діють в ідіосистемі поета та певною мірою в системі загальнонародної мови.

За принципом асоціативних зв'язків образи-символи утворюють єдності і становлять словник художньої мови. Аналіз образного словника ґрунтується на лінгвопоетичних категоріях, насамперед “поетичної парадигми”, яка характеризує саме мову конкретного тексту, що з'являється у певні історично-культурні епохи [11, с.74].

В. Виноградов зазначав, що вивчення мови літературного твору повинно бути одночасно і соціально-лінгвістичним, і літературно-стилістичним [2, с.236], адже специфічною властивістю лексем і фразеологічних сполучень у художньому творі є їхня участь у створенні естетичного цілого, підпорядкованого художній єдності [2, с.245]. Поетичне мовлення є своєрідним засобом художнього мислення, “формою творчого пізнання світу” [2, с.28].

Системність індивідуального стилю залежить від манери думати й особливостей внутрішнього мовлення, тобто ґрунтується на встановленій ще В. Гумбольдтом діалектичній єдності мови й

мислення, залежить від концептуальної та мовної картин світу письменника, які особливим чином поєднують загальне з індивідуальним. Розуміння своєрідної манери висловлювання передбачає передусім проникнення в сутність художнього тексту, змісту суті форми індивідуально-авторського стилю, особливого способу творити феноменальний, неповторний мовний світ.

У конгломераті мовних одиниць, що репрезентують апелятиви й пропріативи, саме дослідження пропріальної лексики дозволяє поглиблено та комплексно охарактеризувати загальні закономірності добору найдоцільніших лексем у певному фразовому оточенні як репрезентантів ідіостилу письменника, оскільки оніми є мовними універсаліями.

На функції власних назв у художній літературі у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві було звернено увагу ще в середині ХХ ст. (Жаглова З. П. [3], Каценеленбоген М. Г. [8], Привалова М. І. [12]), проте помітний інтерес до вивчення природи та функцій поетонімів виник у кінці минулого століття (Белей Л. О. [1], Калінкін В. М. [4-5], Карпенко Ю. О. [6], Михайлов В. М. [9-10]).

Л.П. Петрова зауважує, що оніми поетичного тексту, виконуючи функцію прямої номінації, сприяють розширенню фонових знань про навколишній світ комунікантів ситуації, оскільки будують найрізноманітніші асоціативні зв'язки та створюють образи-символи.

Л. О. Белей здійснив стилістично-функціональний розподіл антропонімів художньої літератури, виділяючи такі типи: характеристичні ідеологічні, дейктичні та нейтральні [1, с.51-56].

Класифікацію, запропоновану Л. О. Белеєм, можна застосувати не лише для характеристики антропонімів, а й для аналізу всіх поетонімів. Розглянувши поетичні дискурси Ліни Костенко на предмет функціонування пропріальної лексики, можна виділити всі типи семантико-стилістичних функцій власних назв.

Найпоширенішою функцією, яку реалізують оніми в досліджуваних текстах авторки, є характеристична, які вказує на соціальну, національно-регіональну, часову й інформаційно- оцінну значущість онімів. Пропріативи різних класів, підкласів, полів, підполів, секторів та під секторів наділені такою текстовою спроможністю, зокрема, це антропоніми, хороніми, сувереноніми, астіоніми, астроніми, бібліоніми, міфоніми, інсулоніми, ороніми:

Я краще ось пораджу вам – вдягніть пурпурні шати. Бо вже пливе Левіафан, і треба поспішати (22);

Немов пройшов незримий Левітан – то там торкнув їх пензликом, то там. (28);

Стриптизи осені, і дріж святого Вітта, і самотканий дощ, і сонця лиш на чверть...Убоге поле, ми з тобою Креси, десь наше зерно – гори золоті. (38);

І привидам царівни Либеді над річкою встає туман. (42);

Не пощастило леву молодому. Який там сон, який там апетит? Він, може, хоче в Африку додому, а тут ця осінь листям шелестить. (43);

....чи там, в дитинстві, чи іще у сні, чи в Ірпені, чи в царстві Берендея. (89);

Мені завжди здавалося, що у Греції навіть статуї теплі. А сьогодні у Греції випав сніг. Муза історії Клію, мабуть, одморозила душу. Бідні священні бики бога Геліоса...(111);

Може, хто нас із Марса розглядає в бінокль...(129).

І сонце – найвищий Коран. І гірко в нічній глушині запалють люльки серед моху старі бородаті пні – підданці царя Гороха. (175)

І пропливав старий рибалка Трухан Труханів острів... острів Тугорханів.(151);

Понад хмари стоїть величавий Парнас. На Олімпі лютує Юнона. І Пегас, як фугас, пролетів і погас. (172).

Іноді ідеологічну функцію мають оніми, які набувають символічного значення. Такі образи-символи також постають з онімів різних полів:

Це солов'їна опера, Ла Скала! Чорнобиль. Зона. Двадцять перший вік. Жив-був народ над Прип'яттю – і зник. В Рудому лісі вирости поганки, і ходить Смерть, єдиний тут грибник. (152).

День світився, як свята Цецилія. Дерся плющ на сходи і стіну. Два ченці, на те ж вона й Сицилія, – обробляли нивку кам'яну. Вітер віяв з моря і з Тунісу. Час ішов античний, навпаки. В кам'яному вусі Діоніса гомоніли люди і віки. Тут жили мандрівники й поети. Тут колись причалив Одиссей. (173).

Вчора я ночувала у кімнаті короля Фердинанда. Казали, ті дивні двері ведуть у горішні покої. Жила там колись Ядвіга, щаслива із королев...(104).

Різні типи пропріативів спроможні яскраво репрезентувати реалізацію нейтральної (номінативної) функції:

І що зорю? Який засію лан? За Чорним Шляхом, за Великим Лугом?(133);

.Блискоче ніч перлиною Растреллі. З гори збігає Боричів узвіз... В таке цвітіння, князю Володимире, тобі не важко бути кам'яним? (134);

Набіжить весела хмарка. Ліс безсмертний, як душа. Знов простягне руки Мавка і – не знайде Лукаша. (139).

Вчора я ночувала у кімнаті короля Фердинанда.

Казали, ті дивні двері ведуть у горішні покої. Жила там колись Ядвіга, щаслива із королев...(104).

Любов підкралась тихо, як Даліла, а розум спав, довірливий Самсон. (106).

Серед пропріативів, які були зафіксовані у поетичних дискурсах досліджуваного автора, лише поодинокі виконують дейктичну функцію, тобто мають власне ідентифікаційну значущість.

Отже, як переконує проведений аналіз семантико-стилістичних функцій пропріативів творів поетичної мови, класифікація, запропонована Л. О. Белеєм, є не зовсім чіткою, оскільки оніми можуть виконувати одночасно дві, а іноді, й три функції. Видається доцільним поповнити типологію функцію проміжними.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белей Л. О. Українська літературно-художня антропонімія кінця XVIII–XX ст.: Дис. ... д-ра філол. н. – Ужгород, 1996. – 393 с.
2. Виноградов В. В. О теории художественной речи. - М.: Высшая школа, 1971. - 240 с.
3. Жаплова З. П. Стилистические функции имен собственных в „Мертвых душах” Н. В. Гоголя. // Ученые записки Азербайджанского педагогического института русского языка и литературы. Серия филологическая. – Баку, 1957. – Вып. 5, ч.1. – С. 88-126.
4. Калинин В. М. Поэтика онима. – Донецк: Юго-Восток, 1999. – 408 с.
5. Калінкін В. М. Теоретичні основи поетичної ономастики: Дис. ... д-ра філол. н. – Донецьк, 2000. – 464 с.
6. Карпенко Ю. А. Специфика имени собственного в художественной литературе // *Onomastica XXXI*, 1986. – С. 6-22.
7. Костенко, Л.В. Річка Геракліта / Ліна Костенко; упоряд. та перед. О. Пахльовської; післямова Д. Дроздовського; худож. С. Якутович. – К. : Либідь, 2011. – 336 с. : іл.
8. Каценеленбоген М. Г. Функция собственных имен в сказках М. Е. Салтыкова-Щедрина // *Русский язык в школе*. – 1950. – № 1. – С. 8-15.
9. Михайлов В. Н. Лингвистический анализ ономастической лексики в художественной речи: Учебное пособие. – Симферополь: СимфГУ, 1981. – 28 с.
10. Михайлов В. Н. О специфике литературной ономастики // *Вопросы стилистики: Стилистика художественной речи. Межвуз. науч. сб.* – Саратов: Изд. Саратов. ун-та, 1988. – С. 3-19.
11. Петрищева Е. Ф. Об эмоциональной окрашенности слов в современном русском языке (Опыт лингвистического эксперимента) // *Развитие лексики современного русского языка*.-М., 1965.-С. 45-58.
12. Привалова М. И. Функции личных имен и фамилий в произведениях М. Е. Салтыкова-Щедрина // *Ученые записки ЛГУ. Серия филологических наук*. – № 161. – Вып. 18. –Л., 1952. – С. 129-148.
13. Торчинський М. М. Структура онімного простору української мови: Монографія – Хмельницький: Авіст, 2008. – 548 с.